

ERDŐDY JÁNOS

Kéthly Anna

Valahányszor Kéthly Annára emlékezem, mindig ez a kései Ady-vers jut eszembe: *Ember az embertelenségben*. Mert valóban ember volt a sokszoros embertelenségben. A húszas évek fehérterrorjának idején. A negyedszázados Horthy-világban. A német megszállás tíz hónapjának illegalitásában. Az 1945-ben megkezdett, de alig két és fél évig tartó demokrácia-kísérletet követő újabb diktatúrában, amely kirekesztette a közéletből, és négy esztendőre börtönbe is vetette. És végül, október tisztító viharának két hete után húsz évig a számkivetésben: ember maradt mindig és minden körülmény között. Küzdött mindazért, amit igaznak tartott – és soha, egyetlen napra sem alkudott meg.

1939 tavaszán találkoztam első ízben Kéthly Annával – néhány nappal azután, hogy a *Népszava* belső munkatársa lettem. Feleségem, Lányi Margit, 1940 óta ismerte, ekkor lépett be a magánalkalmazottak szakszervezetébe (MOSZ), ahová szabad értelmiségiek, újságírók, művészek is tartoztak. A szakszervezet elnöke ekkor Kéthly volt. Minden héten egy-két estét ott töltött, amikor valami előadás volt, és utána beszélgetett. Mindenkinek a problémái érdekelték, kivételes adottsága volt, hogy szót tudott érteni munkással, művésszel egyaránt.

Évtizedeken át leírni sem volt szabad Kéthly nevét az előírt gyalázkodó jelzők nélkül. Az utóbbi időben azonban már számos jó vagy kevésbé sikerült cikk és tanulmány jelent meg róla, a fellelhető levéltári anyagok alapján.

Kéthly Anna bátor, felelősségteljes, meggyőződéséhez rendíthetetlenül ragaszkodó politikai egyéniségéről mostanában valóságos ikonográfia alakult ki. De mint embert voltaképpen csak most kezdi

Kéthly Anna 1941-ben

megmutatni az emigrációban Libik Györggyel folytatott levelezése (1958-tól 75-ig), amelyet másfél éve a *Hiány* című budapesti folyóirat különszáma közölt. (Kiterjedt levelezést folytatott emigránsveiv alatt. A levelek felkutatása és közzététele kötelező és sürgős feladat volna!) Ezenkívül csak néhány szórványosan megjelent emlékezés segít megismerni ennek a nagyszerű asszonynak az emberi arcát.

Ezt a hiányos Anna-portrét szeretném most a magam és feleségem személyes tapasztalataival kiegészíteni, hogy emlékeink felidézésével lazuljon kissé a merev, ikonszerű kép, amely őt „aszkrétának, csakis a politika iránt érdeklődő embernek, valamiféle úgynevezett »férfias egyéniségnek«” állítja be. Kéthly Anna nem ilyen volt.

1947-ben beszédet tart egy pártnapon

Derűs, életszerető, olykor csípős humorú, de még ironizálásával sem bántó ember. Persze, ha kellett, az ellenféllel szemben keményen, élesen támadó is tudott lenni; ezt számos parlamenti felszólalása, pártgyűléseken mondott beszéde, újságcikke, tanulmánya, minden megnyilatkozása bizonyítja. Fenyar humorát és válaszainak gyors, pontos reagálását méltányolták külföldi barátai is, akikkel a koalíciós években vagy emigrációja idején ismerkedett meg. Jókedélyű volt, szívesen találkozott barátaival. Szoros baráti köréhez tartozott Ries István, a későbbi igazságügy-miniszter, akit majd Rákosi börtönében vernek agyon; a 44-ben Dunába lőtt Mónus Illés és felesége; az újságíró-jogász-közgazdász Faragó László, aki nekünk is hű

Kéthly Anna hazatért művészeket üdvözöl 1947-ben. A képen Bíró Mihály, a „kalapácsos ember” alkotója, Ries István és Buchinger Manó, a Szociáldemokrata Párt vezetői

barátunk volt haláláig; a Fischer József – Pécsi Eszter házaspárral később az emigrációban is kapcsolatban maradt; Barcza Sándor, aki szervezetzeti szakértő volt, majd 1945 után a párt egyik gazdasági vezetője lett; és még jó néhányan, a mi fiatalabb generációnkból is.

A monarchia gyermeke volt Kéthly Anna: apja, a kitűnő szakmunkás, akkoriban még eléggé ritka elektrotechnikus, beutazta családjával együtt csaknem az egész nagy birodalmat. Anna látóköre így kitágult; bizonyára ez tükröződött később abban, ahogy a nemzetiségiek életét, a kisebbségi sorsot szemlélte. Köztudomású, hogy 1945–46-ban élesen ellezte a parlamentben és nyilvánosság előtt is a magyarországi németek „kollektív bűnösségre” alapozott kitelepítését csakúgy, mint a magyaroknak Szlovákiából való kitoloncolását is. 1963 júniusában nagy feltűnést keltő nemzetközi sajtóértekezletet tartott Genfben az erdélyi magyarság súlyos helyzetéről. Ez a magartatás Kéthly gondolkodásának alapjaira épült: a humanizmusra és a pragmatikus józanságra. Emberhez méltóan viselkedni, és előre felmérni, elhárítani a rossz következményeket.

Gyermekkorában egy másik mara-dandó hatás az iskoláztatása által érte. A család szerény anyagi viszonyai ellenére néhány évig a bécsi Sacré-Coeur intézetben tanulhatott mint tandíjmentes, úgynevezett „szegénynövendék”. Későbbi nagy műveltségének és nyelvtudásának alapjait itt szerezte meg.

Magánéletét sem titkok, de még pletykák sem övezték – titok legfeljebb az volt, hogy miként jutott ideje mindenre: a parlamenti ülésekhez való felkészülésre, a pártvezetőségi munkára, szakszervezetének elnöki tisztségére, cikkek és füzetek írására, agitációs utazásokra, de még olykor fontos magánügyek intézésére is. (Amikor a doni katasztrófa heteiben a veszteségek pótlására engem is behívtak, és kivittek a hadszíntérre, Kéthly el tudta érni, hogy leszereljenek azon a jogcímen, hogy „a sajtómunkában személyemre szükség van”.)

Személyes bátorságát mindenki elismerte és tisztelte, még a nem teljesen elvakult-elvadult ellenfelek is. 1922-től 1948 tavaszáig, negyedszázadnál hosszabb ideig volt egyfolytában tagja a parlamentnek, és mindig hallatta szavát, amikor az elnyomottakért kellett küzdeni

és üldözötteket védelmezni. Kemény csatái voltak a Duna-parti palota üléstermében és bizottságokban – különösen az első időben, amikor még eleven volt a fehérterror az országban, és amikor az 1939-es választásokon ötven zöldinges nyilas kapott mandátumot. Kihívta maga ellen a gyűlöletet az egymást követő zsidótörvények vitáiban, a háborúba való belépés botrányában, és talán a legnagyobb vihart azzal kavarta, amikor 1942 telén három képviselőtársával együtt (Bajcsy-Zsilinszky Endre, Peyer Károly és Rassay Károly) leleplezte és megbélyegezte az újvidéki és bácskai vérengzéseket. Már halálos fenyegetéseket is kapott. Egy barátja figyelmeztette, legyen óvatosabb. Kéthly ekkor mondta a híres négy szót, amely szállóigévé vált: „Aki fél, menjen cukrászkisasszonynak.”

Nem volt soha zárva az ajtaja: bárki bejuthatott hozzá, nem kellett „bejelentkezni nála”. Külön titkársága nem volt sem a háború alatt, sem a koalíció éveiben, amikor pedig a parlament alelnöki tisztét is el kellett látnia. Két személyi titkárnője volt, Paula és Kató: egyikük a parlamenti, a másikuk a pártbeli munkát adminisztrálta.

A politikai érdeklődés nem nyomta el Kéthly Annában a művészet szeretetét. Ez megmutatkozott abban is, ahogyan a könyvkiadást irányította. Nem akarta, hogy csak politikai témájú kiadványok jelenjenek meg. Örömmel fogadta, amikor az 1946-ban hazalátogató Fejtő Ferenc átengedte a Népszava Könyvkiadóknak Heinérről szóló könyve kéziratát. Faludy Györgyöt Kéthly ajánlotta a Népszava szerkesztőségébe, verseit ismerte és szerette; a költő 1938-ban megjelent kötetének (*A pompéji strázsán*) címadó versét Kéthly Annának ajánlotta nyomtatásban.

Egyik angliai útjáról visszatérve, 1947-ben a múlt századfordulón működő kiváló angol szociológus-asszony, Beatrice Webb életrajzát hozta magával, javasolva, hogy fordítsuk le, ő vállalja egy nagyobb bevezető tanulmány írását. A fordítás 1948 elejére elkészült. Anna határideje a bevezető megírására március 1. volt. Akkorra már tombolt a pártban a belső bomlasztás. A Marosán-féle megrendezett sportcsarnoki összejevetelen „kizárták” a párt huszonegynéhány vezetőjét, az elsők között Kéthly Annát. Ilyen rendkívüli körülmények között is pontosan március 1-jén átadta a tanulmány részletes vázlatát. A könyv később megjelent, de a Kéthly-bevezetőt már nem lehetett kiadni. Az ötoldalas kéziratot feleségem mentette meg az elkobzástól és megsemmisítéstől. Őrizük még egy itthon készült írását, ezt nyomtatásban: 1956. november 1-jén a pártnak visszaszerzett

Népszava első száma az ő vezércikkével jelent meg. Ezt bécsi utazása előtt adta át a szerkesztőségnek.

A közéletből erőszakkal kirekesztették 1948 tavaszán. Visszavonultságának börtön előtti idején lakását állandó ÁVO-megfigyelés alatt tartották. Húgának, Erzsébetnek segítségével tudtunk csak kapcsolatot tartani vele. Feleségem többször meglátogatta: a házban lakó Hatvany Lajosékhöz ment az ötemeletes bérházban, az ő személye nem tűnt fel – és a Hatvany-lakásból lopakodott át aztán a három Kéthly-lányhoz. Anna

Nyolcvanötödik születésnapján, 1974-ben

soha senkitől nem várta el, hogy felkeressék. Egy alkalommal kérte csak feleségemet: ha lehetséges, szervezze meg a párt egyik volt gazdasági vezetőjének, Barcza Sándornak látogatását. Tudni akarta, hogyan történt a párt vagyonának „átadása”. Hamarosan Barczát is letartóztatták, de mint évekkel később hallottuk tőle, erről a látogatásról nem tudtak a nyomozók. 1950-ben aztán jött a nap, amikor Kéthly Erzsébet felhívta feleségemet: „Annus kéri, ne beszéljünk meg semmit, mert jobb, ha egyelőre én sem találkozom veled.” Napokkal később aztán le is tartóztatták Annát.

Bán Antal özvegye, aki férje halála után a Szocialista Internacionálé révén Svájcban kapott állást, mondta el évekkel később: a nemzetközi szolidaritásnak és

Kéthly becsülésének egyik jele volt, hogy a testvérpártok az egymás közötti érintkezésben hosszú ideig Anna fényképét ábrázoló levelezőlapokat használtak, „Kéthly Anna börtönben!” felirattal.

Szabadulása után Kéthly Anna gyorsan megtagasztalhatta, hogy most sem szabad. Szobájuk csillárjának a mennyezetre rögzített tölcserében felfedezték a távollétükben elhelyezett lehallgató-mikrofont, mert amikor a felettük levő lakásból keresztülfúrták a földemet, vakolatmorzsák hullottak le. A dobozát aztán a mérnök Fischer József némította el. De ettől fogva csak a konyhában, csordogáló vízcsap mellett lehetett nyugodtan beszélgetni. A két Kéthly-lány egyébként Anna börtönévei alatt kétszer kényszerült lakást cserélni, mindig kisebbre; amikor Anna visszatért, már elég szűkösen fértek csak el.

1950–51-ben a sűrűsödő letartóztatásokról beszélgetve, Anna eleinte igyekezett valami logikát találni. De hamar felhagyott ezzel, rájött, hogy az ázsiai típusú bolsevik gondolkodás követhetetlen az európai neveltetésű és műveltségű ember számára. Mindig érdekelt az is, hogy mi történik a lebukottak gyermekeivel; ők mind sérült felnőttek lesznek, ha túlélnek egyáltalán, ami a szüleikkel történt. (Pár sor kívánczik ide a Libikhez küldött 1962. december 28-i leveléből: „Sietek a címet közölni, hogy még az újév elején eleget tehessen ígéretének. Íme: Jánossy Erzsébet, Budapest, Akácfa u. 6. – Jánossyné, mint tudja, Nagy Imre leánya; együtt él anyjával és Nagy Imre unokáival. Egyik legutóbbi budapesti látogatóm közölte velem, hogy a gyerekeknek még uzsonnát sem tudnak az iskolába velük adni, annyira szűkösön élnek. Ez nemcsak Kádár szégyene, akit Nagy Imre miniszterelnöksége alatt hoztak ki a börtönből, hanem azoké is, akik a forradalomban vele voltak.”)

A börtönévekre nem panaszkodott. Nem volt rosszabb, mint másoknak – mondta. De tudtuk, jobb sem. Amikor pedig hazaengedték, első dolga volt, hogy egy hosszú és régen nélkülözött fürdő után elmenjen régi fodrászához, rendbe szedesse elhanyagolt haját.

A kis lakás valóságos hadiszállás volt, az előszobában fegyveres őrséggel, amikor 1956. október végén üzent értünk. Azért várt napokig, mert tisztába akart jönni, és csak akkor döntött, amikor meggyőződött, hogy országos felkelés van, és Nagy Imrétől határozott ígéretet kapott a többpártrendszer visszaállítására. A régi szociáldemokrata pártvezetőségnek utolsó kongresszusukon megválasztott tagjai közül összehívatta a fellelhetőket. A megfogyatkozott pártvezetőség testületi határozatával alátámasztva adta ki az első utasításokat. Magától értetődő volt, hogy őt válasszák az újjáalakuló

Kéthly Anna temetése 1990. november 3-án. A katalknál Erdődy János, Nagy Erzsébet és Révész András

párt elnökévé. Egyik első intézkedése, hogy megbízott három régi *Népszava*-munkatársat, Révész Mihályt, Száva Istvánt és engem, azonnal szerezzük vissza a *Népszavát*, és központi pártlapként indítsuk újra.

A Conti utcai régi pártházban, ahol tannomdát rendeztek be, Kéthly vezetőségi ülést tartott november 1-jén. Innen indult Bécsbe, a magyar események miatt összehívott rendkívüli Internacionálé-ülésre. Csak két-három napot szándékozott ott tölteni. Ekkor már elfogadta a Nagy Imre-kormányban az államminiszteri tárcát, a párt részéről vele együtt még Fischer József és az új pártfőtitkár, Kelemen Gyula került a kormányba. Megjelent központi pártlapként a *Népszava* – négy száma került ki a nyomdából, az utolsó szám dátuma november 4-e volt.

Utolsó beszélgetésem Kéthly Annával a november 4-re virradó éjszaka volt. Telefonon felhívott Bécsből, hogy holnap hazaindul. Akkor már tudtam, hogy a Tökölre küldött Maléter–Erdei fegyverszüneti bizottság nyomtalanul eltűnt, és a vasutas-szakszervezettől biztos értesüléseim voltak: özönlik be határainkon a szovjet hadsereg roppant ereje. Megpróbáltam pár napi várakozásra rábeszélni. Nem hallgatott rám, elindult. Az utat azonban már elzárták a szovjet páncélosok, kint kellett maradnia – örökre.

A további események már közismertek. Kéthly Annára még egy küldetés várt: életének hátralévő húsz éve alatt az ENSZ-től kezdve minden lehetséges nemzetközi fórumon küzdött az újra leigázott Magyarország ügyéért. Ebben segítette őt a kormány egyetlen hivatalban maradt tagjának, Bibó Istvánnak utolsó üzenete a külvilághoz: „Magyarországnak külföldön egyetlen törvényes képviselője van, Kéthly Anna államminiszter.”

*Európai Utas, 7. sz. 1992/2.
(Rövidített, szerkesztett változat)*